

Л. Франко

Похорон

Видавництво
„СІЯЧ“

ІВАН ФРАНКО.

ПОХОРОН.

Черкаси

Друкарня Видавничого Т-ва „Сіяч“
1918 р.

Видавничим Т—вом „СІЯЧ“

в м. Черкасах

видруковані такі книжки:

1.	П. Гулак-Артемівський. Твори.	Ціна 55 коп.
2.	Є. Гребінка. Приказки.	45 коп.
3.	Думи кобзарські.	1 р. 20 коп.
4.	Г. Коваленко. Людина і Громада.	85 коп.
5.	Жарти життя.	3 р. —
6.	Початковий курс української історії для початкових шкіл.	2 р. —
7.	Б. Грінченко. Іван Виговський.	1 р. 80 коп.
8.	Про книжки.	85 коп.
9.	Без хліба.	40 коп.
10.	Павло хлібороб.	40 коп.
11.	Хата.	45 коп.
12.	Братства і просвіт. справа.	50 коп.
13.	Про пустині.	1 р. —
14.	А. Кащенко. За що?	65 коп.
15.	Дрібні оповідання.	1 р. 10 коп.
16.	С. Черкасенко. Убогий жид. Казка.	20 коп.
17.	Як вродилася пісня. Казка.	25 коп.
18.	Проф. Сумцов. Вага і краса укр. на-
родн. поезії.	85 коп.
19.	Українські співці й байкарі.	65 коп.
20.	Слобідсько-україн. історичні
пісні.	35 коп.
21.	І. Франко. Semper Tiro.	1 р.
22.	Поеми.	
23.	Похорон.	
24.	Ожешко. Хам.	

Видавництво „СІЯЧ“

ІВАН ФРАНКО.

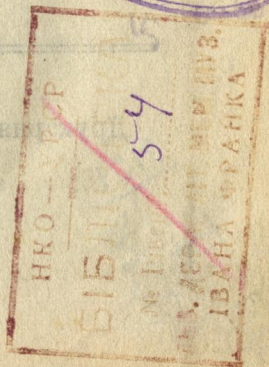

891.79-1
Ф-83

ПОХОРОН.

№ 30

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР

№ 31 827

Львівська філія
Бібліотеки АН-УРСР

353 ф

Черкаси

Друкарня Видавничого Т-ва „Сіяч“

1918 р.

Ф/ІІ
8161/849
П-648

ПОХОРОН.

Леґенда про великого грішника, що навертається на праведний шлях візиею свого власного похорону, стрічається часто в житиях святих, та пришилилася в Іспанії до оповідань про грішне життя Дон Жуана де Теноріо. Може закинуть мені, що я позбавив сю леґенду аскетично-релігійних мотивів і переніс її на чисто світський ґрунт,—але й се в значній мірі зроблено вже в оповіданню про Дон Жуана. На сій старій основі я спробував виткати нові взірці. Наш час великих класових національних антаґонізмів має значно відмінне поняття про великого грішника, ніж час Филипа II. і Торквемади. В тім однім пункті я дозволив собі трохи змодернізувати стару леґенду, лишаячи зрештою її основу незмінену з усіми її алеґоріями і симболями. Може стріне мене закид, що все тут занадто темне і немотізоване. Щож, такий закид буде по троху і оправданий, та я думаю, що вглубившись трохи і прочитавши поему другий раз, кожний побачить, що вона не так то дуже й темна. Зрештою кому не любо, нехай і не читає.

I.

Велика зала світлом вся залита.
Горять лампи й рясніє жірандолі,
І повінь іскор наче стежка бита
У зеркалах великих лється долі.
Там на ґалерії музика грає,
Гремить, то плаче, мов дитина в полі.

По серед залі стіл довжезний сяє
Від срібла, скла й точеного криш-
талю,
І довгий ряд букетів розділяє

Мов скиба зі смарагдів і коралю
Вдовж його сніжисто-біле поле.
Вельможне панство заповнило залю:

Блиск туалет аж сліпить око кволе;
Горять алмази, чути шелест шовку,
А блиск очей красунь аж серце коле.

Мов п'яний зір блукає: тут голову
Чудову схопить, там лице марсове,
Там сніжно-білу шийку. Без умовку

Розмова ллється, клекотить чудове
Гудіння, де сотки шумних привитань,
Солодкі шепти, срібний сміх, пер-
лове

Признання, град уриваних запитань
Мішається, витворює вражіння
Живої маси, де з турбот і скитань

Втишається душа, щеза сумління,
Все одиничне тає, пропадає,
Життя лиш тлум, гуртове сотворіння.

Ось панство звільна при столі сідає.
Довжезний ряд — по черзі, чорні
фраки
Й цвітуеті строї. Тихо доглядає

Порядку елужба; думав би, що так
Сам з себе кожний там сів де на-
лежить
За честь, літа й службові відзнаки.

Почався бенкет. Шумно! Не бенте-
жить

Нікого з тих шести соток ізбраних
Ніяке горе, шляху їх не стежить

Ніякий ворог, в ясних блисках
ранніх,

У пурпуровім сльві перед ними
Весь світ. Нема убогих, безталанних!
Так дзвінко ті сміються херувими

У модніх сукнях! Щиро так жар-
тують
Пани створіня! Мов солодкі рими

Складаються в гармонію, римують
Розмови й брязкіт срібної посуди
І колір вин, що в келіхах шумують.

Свобода тут підносить кожні груди,
І радістю палають кожні очі,
І гордощами, що минули труди,

Що день настав після страшної
ночі!

Здобута величезная перемога,
Не зможе вже піднятися і не хоче

Грізна рука розбитого євдею.

II.

І я сидів на бенкеті між ними,
Та не було в моєму серці тому
Веселости й свободи ні краплини.

Мов Юда той серед синедріону,
Котрому він Христа продав на муки,
Так я сидів на бенкеті отьому.

І я, всміхаючись, стискав ті руки
Що-йно з крови братів моїх обмиті,
І ссали груди мою їдкі гадюки.

Блискучі дами, радощами ситі,
Гляділи то цікаво, то згіржливо
На мене й усміхи дусили скриті.

А я, хоч серце рвалося, ліниво,
Спокійно поводив по них очима
І усміхавсь—щасливо чи сонливо.

Музика грає... В моїм мізку блима
Якийсь там огник, спомин незабутий,
І враз він різко заскрипів дверима,

І рій якийсь вірвавсь кровавий
лютий,
І крик піднявся, плачі зубний
скрегіт:
„Ти зрадник! зрадник! Зрадив люд
закутий“.

Музика грає, мов чортівський регіт,
Мені-ж мороз подрав по за спиною,
І тілом затрусив смертельний дрегіт.

Ох, та музика! По що там за мною
Вона реве і душу всю термосить,
Мов вітер пустку з ветхою стіною?

Чого та скрипка плаче і голосить,
Мов сто мамів ридає за синами?
Чого той бас реве і пімсти просить?

По що мені такими голосами
Пригадувати те, чого й без того
До гробової не забуду ями?

Я-ж тямлю: Позавчора ще нас много
Грізною армією йшло до бою,
А кожний повен був огню святого.

Я-ж тямлю: За права людей, за волю
Ми піднялись на кривдників відвіч-
них,
Своею кровю всім купити долю.

Вже много військ їх ми розбили
стрічних,
З землею много їх твердинь зрівняли,
І славою діл своїх героїчних

Ми решту як зайців все далі гнали.
Ті, що тепер так бучно бенкетують,
Як цупко ще позавчора втікали!

Тепер вдають хоробрих і жартують,
Та певно ще їм дрож по нервах хо-
дить,
Аж на побитих страх свій відка-
тують!

О, страх найгіршую жорстокість
родить!

Я тямлю, як ми їх зігнали в купу,
Як рибу в сак. Ось-ось перегородить

Наш відділ їм утеку в нічку глупу!
Ось наш залізний перстінъ їх обхо-

пить
І впре в долину, мов пишно у
ступу,

І всю їх міць в їх власній крові
втопить.

Вже все було на той удар готове,
Вже руки ждали за мечі ухопить,

Завзяття тліло тисячоголове,
І зуби сціплені знаку чекали,
І в грудях спертий дух, уста без
мови...

Вони-ж мов вівці ті в кошарі спали;
Безрадність і зневіра в власні сили
Їм обережність навіть відібрали.

Один лише не спав, один в тій хвили
Про всіх їх думав—князь онтой, з
лицем
Блідим мов труп, онтой дідусь по-
хилий!

Він за старця перебраний тихцем
Прийшов до мене і почав шептати...
Привинувсь моїм ангелом, вітцем!

Він, Сатана, аж плакав, щоб наляти
Мені крізь вухо в саму душу трути.
Щоб свій язик гадючий підіпхати

Мені під серце! Змию, змию лютий!
 Ти побідив! В душі моїй дупло
 Знайшов і вліз. Я зрадив люд заку-
 тий!

Я зрадив местників і вибрав зло.
 Братів покинув, видав на різницю!...
 Ще день минув, а сонце як зайшло,

То нашу славу вклало у гробницю!
 Герої наші мов снопи купками
 В крові лежали; мов коса пшеницю,

Стяла їх смерть зрадливими руками.
 Ніхто не втік. Коли їм стало звісне
 Моє відступство, йшли на смерть
 без тями.

Музико, цить! Бо в мене серце
 трісне!

III.

Музика стихла. Зо стола посуду
 Зняли, вина в чарки поналивали,
 Втишився гомін зібраного люду.

Всі наперед порядок тостів знали
 І знали: перший князь промовить
 має,—
 З цікавістю його промови ждали.

Він встав і так з усмішкою мовляє:

„Господу дякувать,
Панство мое,
Що нам підскакувать
Нинька дає.

„Що ще нам дихати
Нинька велів,
Не в траву пчихати,
Слухатъ чмелів.

„Але-ж бо круто вже
З нами було!
Бачиться, люто все
Пекло гуло!

„Бачиться, уші вже
Чорт наострив,
На наші душі вже
Міх свій розкрив.

„Стерпла нам шкура вже,
Кіс сліпив блиск,
Хлопського шнура вже
Чули ми стиск.

„В костях зненацька щось
Мерзло й пекло,
Мов там багацько ось
Ціпів пройшло.

„Доси розмислити
Я не зумів,

Як се ми виштригли
Чорту з зубів?

„Чи обчисливши
Сам зіркував,
Що поспішивши
Страту би мав?

„В пеклі, в огні? О ні,
Розхід оден!
З них на землі мені
Ліпший хосен!

„Хай ще побавляться
Як чия хіть!
Час прийде, ставляться
Всі в мою сіть.

„Що, не льогічно-б він
Се міркував?
В льогіці вічно він
Сильний бував.

„Фрази загальної
Він не признасть,
З стежки реальної
Збиться не дасть.

„Всякі принципи
Приймає на сміх:
Хай там дуріпи
Тримаються їх!

„Всі ідеали—
Брехня і бридня.
Словом, панове, він
Наша рідня.

„Майстер в політиці,
В штуці життя.
Всі наші світочі—
Його дитя.

„Він наш учитель є
З давніх давен,
Він наш спаситель є,
Він джентельмен.

„Честь йому перед всім,—
Се свіжий спорт.
В гору чарки знесім:
Хай живе чорт!“

Музики грім. Панове якось мляво
Всміхаються, мабуть їм се не в смак,
Лиш дехто рже: „Г-ге, браво, квязю,
браво!“

Князь іронічно глипнув, потім знак
Рукою дав, музику притишив,
А потім знов піднявшись, мовив так:

„Даруйте, панство, я ще не скінчив.
Три струни є в моїм інструменті,—
Сю я мабуть зарізко наточив.

„Стрібуймо другу! Я скінчу в моменті.“

IV.

„Панство даруйте,
Що я наплів!
Більше не вчуєте
Безбожних слів.

„Геть, мано! Спадь від нас!
Є ще в нас честь.
Apage, Satanás!
Бий тебе хрест!

„Ми не соколики,
Дявольський рід,
Ми є католики
Вірні як дріт.

„Ми не еретики,
Не атеїсти,
Нам для естетикки
В пекло не лізти.

„Хоч часом свічечку
Чорту ткнемо,
Богу-ж що нічечку
По дві жжемо.

„Справи тілесні
Дідьчі в нас всі,

Але небесні
Іскри в душі.

„Тіло наплутає
Тут на землі,
Хай же спокутує
Там у смолі.

„Але, щоб душу Бог
Нашу прогнав
В темний, пекельний льох,
В затхлий канал,

„Щоб між розбійників,
Підлих Жидюг,
Між свиногінників,
Хлопів, злодюг,

Між бидло те брудне,
Щоб там у ад
Йшов за пuste-дурне,
Арістократ,—

„Щоб та блискучая,
Ніжна душа,
Квітка нахучая
Йшла до коша,—

„Щоб сей найкращий твір,
Божий напій
Пхать до пекельних дір
Чорну на гній,—

„Ні, щось таке дзвонить
 Се просто сміх!
 Щоб се міг Бог чинить,—
 Думати гріх.

„Бог, найчільніший той
 Арістократ,
 Він би юрбі гідкій
 Мав бути брат?

„Нас би він мав судить
 За-для голоти?
 Ні! Можуть се твердить
 Лиш ідіоти.

„Я, мої панство, сю
 Віру кохаю:
 Нас він готує для
 Роскошів раю,

„Щоб перейшовши сю
 Земную школу,
 Вміли з ним бавиться
 Вічно посполу.

„Він то тепер, коли
 Тисли нас хлопи,
 Спас нас чудесно, мов
 Ноя з потопи.

„А що нас шарпати
 Сміли ті хами,

Львівська філія
 бібліотеки АН УРСР

363 ф

Львівська бібліотека

АН УРСР

№

31 827

Поле велике
Вкрив їх кістами.

„Щоб знали кпи дурні:
Хлоп—то худо́ба,
А тільки ми одні—
Божа подо́ба.

„Щоб знали: хлоп—то гмі́й
У огорожі,
Тільки пани є в ній
Пишні́ї рожі.

„Бог тільки нам отець,
А їм вітчим;
Нам тільки добрим є,
А їм грізним.

„Щоб нам розраду́вать
Хви́льку буття,
Сотням їх знівечить
Ціле життя.

„Щоб на годину нам
Гумор направи́ть,
Сто їх на цілий вік
Радости збави́ть.

„А щоб знав люд той, як
Чтити нас му́сить,
За один волос наш
Сто їх розду́сить.

„Всюди і все така
Божая міра!
Се моя етика,
Се моя віра!

„Те, що нам сталося
Вчора й сьогодні,—
Доказ найкращий нам,
Чого ми годні.

„Доказ найкращий нам,
Хто за нас дбав,
Хто нас тим ящірам
Зжерти не дав!

„Хто своїх вибранців
Вірно беріг,
Щоб їх сей дикий тлум
Стлумить не міг.

„Щоб не втопила нас
Темная дич,
Світ не зопхнула
У варварства ніч.

„Щоб під їх плахтищем
Цвіт наш не всох...
Наш Бог є шляхтичем!
Vivat наш Бог“!

Музики грім. Панове якомсь мляво
 Всміхаються, мабуть їм се не в смак,
 Лиш дехто рже: „Г-ге, браво, князю,
 браво!“

Князь іронічно глипнув, потім знак
 Рукою дав, музику притишив,
 А потім знов піднявшись, мовить
 так:

„Даруйте, панство, я ще не скінчив.
 Чи знов я переборщив в сакраменті?
 Га, годі! Так мій дух мене навчив.

„Ще пару слів лише. Скінчу в момен-
 ті.“

V.

„Панство любе, жарт на бік!
 Говорім про річ практично.
 На останній наш успіх
 Я дивлюсь досить критично.

„Чи там Бог, чи чорт нас спас,
 Се вже як собі хто віда;
 Ще одна така побіда,
 І могло би бути по нас.

„Хоч то звісно, що наш рід
 Зріс не з солі і не з ролі,
 Але нині инший світ,
 А як б'ють, то „bardzo boli“.

„А в тім—як чий смак! До ката!
Може й доси є такі,
Що по над вино й дівчата
Люблять рани й синяки.

„Я—в покорі признаюся—
Не числю себе до них,
Без тих боїв, війн страшних
І без слави обійдуся.

«Я не буду величать
Тих, що на вчорашні бої
Йшли відважно, так сказать,
Як правдивії герої.»

(На лиці князевім тут
Іронічний усміх мигнув.
І він зараз в инший кут
В своїй мові лука вигнув).

„Я, панове, дипломат,
Що по бою лічить страти,
Лічить зиски, щоб завдати
Ворогові крайній мат.

„Те, що ми здобули в бою,
Се побіди перша часть;
Тільки праця головою
Перемогу всю нам дасть.

„Трупи... кров... ну слава—все
Виглядає сіро, буро.
Що за плід се принесе?
Нумо думать pro futuro!

„Хто нам вкаже ясний шлях,

Як держать в руках здобуте
І приборкать племя люте
Не б'ючись з ним по полях,

„Без пожежі, крові, сварів,
А спокійно й певно, той
Варт найвисших лаврів, дарів,
Той найбільший з нас герой.“

Музики грім. І оплески і брава...
Та князь на них уваги не звертав,—
Він знав, що варта в тій громаді
слава.

Не хвилю Г'раф помалу з місця встав,
О склянку брязнув і князю вкло-
нився,
Від него дозвіл річ держать дістав.
Гладкий, здоровий, він відсторо-
нився,
Щоб рушатись вільно, наче слон,
Що серед сойму звірів опинився.
Почав. Різкий, твердий його був тон.

VI.

„Що тут довго міркувати?
Чм міркує той, хто мусить
З диким звірем воювати?
Бє і дусить.“

„Дав нам Бог минути смерті,
Непокірних дав побити,—
А що з рештою робити?“

Тільки дерти.

„Всякий спосіб тут придали:
Сила слова і жандарма,
Щоби тлум отой зухвалий
Гнути в ярма.

„Перша річ, щоб був він голий!
З бруду, голоду, хробацтва,
Щоб не вибився ніколи,
І з жебрацтва.

„Друга річ, щоб був він темний,
Знав, що думать—смішно й підло,
Ще він раб, хробак той земний,
Панське бидло.

„Третя річ, щоб був безличний,
Дав собі плювати в морду,
Знав, що всі для него мають
Лиш погорду.

„Хлопську як зігнеш натуру?
Гладь смірніших і бідніших,
Щоб з багатших і бутніших
Дерти шкуру.

„А тим псюкам, недоукам,
Що хтять люд підняти к собі,—
Куку в руку, або буком
Бух по лобі!

„А ті школи, відки вийшла
Лютих псів на нас когорта,
Всіх докторів, професорів—

Геть до чорта!

„Ті ґазети, що до бунту
Піднімали люд той клятий—
Видусити, зруйнувати
Всі до шпунту.

„Ті спілки, крами і каси,
Зсипи, читальні громадські,—
Все те—зборища лайдацькі
Без прикраси.

„Виняти їх з під закона!
Лиш один для них—до ката!
Дать параґраф: заборона,
Конфіскація!

„Або згинем по жебрацьки,
Або сильними руками
Виб'єм дух з них гайдамацький
Канчуками.

„Жадних прав! Ні навіть шепту
Про якісь новії ери!
А на бунт одну рецепту:
Манліхери.

„Хлоп до праці, не до ради,
До податків, не до складок,
До грабелів, а не до шпади—
Се—порядок.

„Його річ—покора й жертва,
Як лиш бульбу, хліб і борщ ма;
Його святощі, то церква,

Двір і коршма.

„Се наш ґрунт. Пожруть дракони
Нас, коли зійдемо звідсі.

Лиш держімо ті закони
Твердо! Діхі.“

Музики грім. Панове плещуть браво,
До ґрафа тиснуться і ґратулюють,
З усіх боків стискають руки жваво.

Лиш дами троха кривляться, вахлюють
Гарячі лица. Чути десь: „Fi donc!

„Брутально! Нас вони компромітують!

„Які принціпи! Що за грубий тон!“

В тій хвилі князь потис за срібний дзвоник,
Се знак тиші. І з місця встав барон,

Щоб говорить. Він скочив наче коник
І випрямив свою дрібну фіґурку
(Його здрібніло й кликали бароник).

Меткий, верткий, мов ляльочка на шнурку,
Він славився між панством лібералом—
(Не даром дід його носив ярмурку!).

Він говорив, мов кінь, що гонить чвалом,
І фирка, рже, біжить, копитом гряде;
Тут патосом сипнув, там комуналом.

Вертівсь як вуж, коли на хвіст хто стане.

VII.

„То вже Монтеске сказав, панство моє,
Що кожний народ в таких правах живе,
Які заслужив собі мати.

Франке, Похорон.

І се також певне, що висловив Міль,
Що тільки висока, величнaя ціль
Упавшого може підняти.

„Ми ниньки в упадку подвійно тяжкім;
Ніхто нас не любить, не маєм на кім
Опертися в хвилі негоди.

Своєї держави не маєм давно,
Лишилось нам предків надбання одно:
Здобутиї ними народи.

„Лишилися безсмертній унії ті,
Непорвані звязки і шлюбнi святі,
Заклучені скрізь добровільно,
Та сума симпатій покровних племен,
Що нам запевняла від давніх давен
Панування в них неподільне.

„Підношу се з натиском, панство моє:
Се плуга, не шаблі панування
Будьтурности а не розбою;
Ми не для забору у край сей ішли,
А в жертву себе ми йому принесли,
Його захищали собою.

„Ми світло прогресу у варварства тьмі
Що гнувся народ сей у панськiм ярмі—
Потрібно було й натурально:
Ми вишні ідеї плекали в той час,
Він праці, порядку навчився від нас,
Втягнувся, піднісся морально.

„Отсе, моє панство, є наш заповіт,
Котрим живемо ми вже тисячу літ,

Його нам забути не вільно!
 Що хлоп збунтувався, се сумно,—та нам
 Не мститься, а дбать, щоб він каявся сам,
 Піддався нам знов добровільно.

„Що всіх непокірних ми витяли в пень
 Се добре, та є се пів діла лишень,—
 А друге почнімо в сій хвили.
 Зробім, щоб пізнали безглуздий свій гнів,
 В нас бачили своїх природних панів,
 Щоб нас шанували й любили.

„Канчук, конфіската, відбирання прав,
 Гнет, здирство, усе те, що равав пан
 Граф,

Тепер се є анархонізми;
 Хосен з них непевний, а певний скандал.
 Що скаже Європа? Перед трибунал
 Історії станем якіж ми?

„Се, панство кохане, не фрази пусті:
 Усе для нас мусять лишиться святі
 Традиції нашого роду.

Як згодяться буки, жандарми, раби
 І той наш величній дзвін боротьби
 „За нашу і вашу свободу“?

„Тепер орґанічної праці пора!
 Хай згине шляхетська натура стара,
 Шляхетське недбальство й неробство!
 Політика наша така має бути,
 Щоб землю і серце народа здобуть,
 Uobywatelić to chłopstwo.

„На економічному полі в сих днях,
 У банках, щадницях, спілках, копальнях
 Чекає нас праця подвійна;
 У моїм умі вже малюється враз,
 Широка, багата, спасенна для нас
 Політика інвестиційна.

„ Кінчу. О коби було слово мое
 Мов дзвін, що заснути в ночі не дає
 І геть градові жене хмари!
 Щоб страх розігнало ще свіжий отсей
 І пристрасти більма зняло нам з очей,
 Прогнало минувшини мари!

Вжеж певно, що скаже громада, те й я
 Робитиму хоч би розвага моя
 В тім бачила злочин і згубу,—
 Тож я піднімаю свій голос отсе:
 Вважайте, панове, на все, а над все
 На нашу батьківщину люблю!“

Музики грім. Лиш дехто кине бравом.
 Панове кривляться. В громаді тій
 Не в тоні якось бути лібералом.

Барон своє сказавши сів як стій.
 Він змучився, зопрів, розчервонівся,
 Мов би пробіг через різковий стрій.

Князь задзвонив і шум успокоївся,
 І промовлять піднявся Генерал,
 Що в бою чести й сорому наївся.

Старий рубака. Боевий сиґнал
 Для него був, мов для коня острога,

Але стратегії ні в зуб не знав.

У небезпеці знав лиш шаблю й Бога,
Страх смерти був зовсім йому чужим.
„Честь або смерть! Все проста дорога!“

Се був девіз його. Крутих стежин,
Побіди без найбільшого зусилля
Не знав, дипломатичних крутанн

Ненавидів. Бій був йому весілля,
Найвисша проба мужеських чеснот.—
Життя й людей цінив він лиш відсіля.

Почав, вином прополоскавши рот.

VIII.

„Коли по битві коло Сяляміни
Щасливі Греки почали шукати,
Хто з них найбільше заслуживсь Елладі,
Кому би першу надгороду дати,

„То по глибокій, мудрій застанові
Рішили: Кожний так боровся сміло,
Таким палав чуттям патріотичним,
Всю силу й душу клав у спільне діло.

„Що надгороди першої нікому
Народ признать не може й не бажає.
Бо надгороди тої справедливо
Сам себе кожний гідним уважає.

„От так і в нашім тім останнім бою,
Коли вже ворог бив без застанови
Не в армію, не в вежі, ані в мури,
А в нашого існування основи,

„Коли здавалось, що на нас повстали
Не люде, але всі живла природи,
Земля, повітря і вода і скали,
Що вже останній нам кінець приходе,—

„В тім бою кожний з нас стояв так твердо,
І сили й ум сплітав в одно огниво,—
Що надгороду дать комусь одному
Було б несправедливо й неможливо.

„Най кожний сам собі таку признає,
Якої варт перед самим собою.
А другу надгороду тим признаймо,
Що головами полягли у бою.

На третю надгороду, панство любе,
Є тут аж два між нами кандидати:
Заслуги їх усім вам добре звісні,
Тоже розсудіть, кому її признати.

„Один в момент найтяжшої зневіри,
Коли топір уже блищав над нами,
І бачилось, нема для нас ратунку,
З біди нас вивів хитрими словами.

„Не військовою штукою, не жаром
Чуття на подвиг він підняв громаду,
А ворогові труту влив у душу,
Його спокусив на відступство й зраду.

„Се правда, ворог саяк чи так побитий,
Ми саяк чи так втекли від згуби й шкоди,—
Та я міркую, що гнила побіда
Хиба гнилої варта надгороди.“

Між панством шум. Всі лица простяглися.

Князь кинувся, мов голий у кропиві.
Та Генерал немов того й не бачив,
І далі лив слова медоточиві.

„А другий кандидат—той що недавно
На нас провадив армію ворожу,
Топтав і бив і гнав нас без пощади,
І впер нас у залізну огорожу;

„Той сам, що нас притис на край загуби,
В останній хвилі відмінив свій намір,
До нас пристав, нам видав сили й пляни
Противників і став для нас як шамір,

„Як камінь той чудовий, що від нього
Скляні й залізні прискаються стіни,
Додав нам духа, насталив нам руки
І вивів нас із згуби і руїни.

„На трупах тих, що вчора звав братами,
Плебей здвигнув тріумф аристокрації;
Свою вину змазав він морем крові,—
Взір дивної, страшної абнеґації.

„Не вхожу в наміри його—хай судить
Іх Бог! Його-ж страшне, велике діло
Придавлює мене своїм розміром,—
Йому признаймо надгороду сміло!“

Грім оплесків. Гучні, скажені брова.
Всі встали. Генерал пугар подвійний
У руки взяв, до мене наближився
І так сказав—блідий, та супокійний:

„Ну, пане Мирон, ви є наш спаситель,
За те від нас вам слава і подяка.

Ще хвиличку заждіть, хай щире слово
Вам висловить старий, тупий рубака.

„Ви демократ, плебей і консеквентно
Робили те, що мусіли, мій друже.
Ви підняли на нас народ розжертний,—
Як ворога я поважав вас дуже.

„Як зрадили свою ви рідну справу,
Як перейшли до тих, що хоч приймають
Услугу вашу, але вам чужії,
І рівним вас ніколи не признають—

„Тоді для мене вмерли ви, мій пане,
Сплили мов гук нестрійного акорду;
Ми визискали вас, та нині маєм
Для вас лишень обридження й погорду.

„Не вірте усміхам і компліментам!
Для нас ви ворог, зрадник і простак.
Не ждіть, щоб я свою подав вам руку!
А се здоровля ваше п'ю ось так!“

І о поміст пугар з усеї сили
Він кинув і пугар лиш бренькнув раз,
І прис на тисячі дрібних відломків,
Вино-ж, мов кров, оббризкало всіх нас.

Мертва тиша. Ніхто з присутніх там
Такого, знать не надіявсь фіналу.
Тривожне „ах! почулось з поміж дам.

Забувся й князь, музикам дать сиґналу
Не змігся; клопітно панове в низ
Схиляли очі, боячись скандалу.

Лиш я стояв спокійний. Перун блиє

І вдарив— більш чого мені бояться?
Безмірний холод мов кліщами стис

У мене серце... Зрадця! Зрадця! Зрадця!
Лунало десь—чи в мні, чи то в округ?
Уста-ж безстыдно почали всміхаться.

В тій хвилі князь шепнув одному з слуг,
І сей підбіг до мене й нахилився.
„Чи хочуть пан промовить дещо в слух?“

Почувши се, князеві я вклонився.
Сей задзвонив. „Пан Мирон промовля.“
Всім важко стало, вид у всіх змінився.

І скрізь тиша мертвая залягла.

IX.

І я почав: „Шановний Генерале,
Позволь, щоб я тобі сказав два слова.
Твоя правиця— хай і так, залізна,
Та думка в тебе, вибачай—дубова.

„Ні премії від тебе ні догани
Я не жадав і о твій суд не стою,—
А те, що ти сказав ось тут, се доказ,
Як мало ще знайомий ти зо мною.

„Один мій вчинок своїм ліктем змірив
І мовиш: „Зрадник! Всякий се розчовпа.“
От так сліпий в слона обмацав ноги
І мовить: „Слов подібний є до стовпа.“

„Та не в докір тобі се я говорю,
Ти висловив лиш те, що дума всякий;
Ти лиш щиріший; те, що всі скривають,

„Ти виявив і варт за се подяки.

„Тож не тобі одному—як на тее
Пішло вже, що сказати правду мушу—
А всьому сему збору, всьому світу
Правдиво я свою відслоню душу.“

(При тих словах душная атмосфера
Прояснилась, розтаяло студене
Пригноблення, повеселіли лиця,
Цікаво позверталися до мене).

„Я є плебей,—сказав наш Генерал,—
Що вів і зрадив хлопськеє повстання,
І на плебейських костях допоміг
Здвигнуть аристократів панування.

„Чи справді так? І чим же я плебей?
Тим, що родивсь у низькій, хлопській хаті?
Немов і князь не міг родиться там?
Не родяться плебеї і в палаті?

„Чи є плебейське що в моїм лиці,
В моїх чуттях і помислах і мові?
Ні, зроду я плебейства ворог, рад
Його знівечить у самій основі.

„Від перших літ, коли в мні тямка встала
З плебейством я воюю без упину.
І я плебей? Ні, я аристократ!
Таким родився і таким загину.

„Я з тої раси, що карку не гне,
Глядить життю і смерти в очі сміло,
Що любить бій, що просто, грімко йде
На визначене їй судьбою діло.

„Я з тих, що люд ведуть, мов стовп огни-
стий,

Що вів Жидів з неволі фараона;
З тих, що їм дана власть і ціль висока,—
Життя чи смерть, все є для них корона.

(На лицях моїх слухачів заблусне
Де-де легенький усміх іронічний;
Мене мов прутом він по серці цьвіга,
Та я спокій ще вдержую стоїчний).

„Се правда, я сей хлопський бунт підняв,
Щоб люд сей вирвать з вашої неволі,
Щоб збуркати його з важкого сну,
Зробити паном на своєму полі.

„Я гнав його немов лінивий скот,
В огонь і в січу, в труди й небезпеки,
Щоб знівечить плебейські всі інстинкти,
Щоб гартувались лицарі-запеки.

„І близька вже була моя перемога,
Та я пізнав, що се перемога мас,
Брутальних сил, плебейства і нетями,
А так не хотів я перемогти вас.

„О, я пізнав, що так вас перемігши
Своєї місії я не сповню,
Що ворога я посаджу на троні,
Під власний дім підкину я вогню.

„Я бачив, як ті лицарі завзяті,
Що йшли в огонь, що бились як орли,
В душі своїй були і темні й підлі,
Такі-ж раби, як уперед були.

„Я бачив, що якоїсь іскри треба,
Щоб душі їх розжеврить, запалить,
Щоб вуголь їх в алмаз перетопився,—
З такими-б тільки міг я побідить.

„І я зламав той знаряд непридалий,
Спокусу дешевих побід відверг,
Бо краща від плебейської побіди
Для них була геройська смерть тепер.

(Всміхались дами. Де в кого з панів
Явилися знуджені, кваснії міни,—
Сказати-б то: „Бреши собі здоров!“
Ей, грубшим вас кінцем заїду для відміни!)

„Народню справу мав я погубити,
А вашу власть скріпить від того дня?
Невже-ж ви так сліпі, що власний розум
Вам не кричить на се: брехня! брехня!

„Чого не мав сей люд для нової побіди?
Фізичних сил? О ні, він мав їх тьму.
Лиц ідеалу брак, високих змагань, віри,—
І се, панове, се я дав йому.

„Всі ті, що згибли у останній січи,
Ну, чим були-б вони в спокійний час?
Раби, воли, що прожили-б весь вік свій
Хиляючись, працюючи на вас.

„Тепер вони погimli як герої
І мученицький прийняли вінець.
Їх смерть— життя розбудить у народі.
Се початок борні, а не кінець.

„Тепер народ в них має жертви взір

І ненастанний до посвят підпал;
Їх смерть будучі роди переродить,
Вщепить безсмертну силу—ідеал.

„А ви—ну, що дала вам ся побіда?
Зміцнила вас? О, ні! Зміцнила ваші пута!
Для вас вона сим пам'ятна одним,
Що зрадою і підлістю здобута

„Для вас вона—пухкий, затрутий хліб.
Гнилі—ви гнитимете дальш від неї.
Я—вас скріплять? Я викопав вам гріб,
Бо я—арістократ, а ви—плебеї.

„О так, стискайте зуби й кулаки!
Я гордо се говорю вам, без ляку:
Ненавиджу вас всіх і бриджусь вами,
Ви перфумовані плебеї в фраку!

„Ви паразіти з водянистим мізком,
Ви неробучі, загрибущі руки,
Ви, у котрих з усіх прикмет звірячих
Лишились тільки хитрощі гадюки!“

Тут гамір, крик скажений заглушив
Мою промову. З місць усі зірвались
І против мене тлум цілий спішив.

Сі за склянки, ті за шаблі хапались,
Ревли: „Мовчать! Розсічемо! Проч з ним!“
Блідії дами за мужчин ховались.

Я не дрогнув між натовпом грізним.

X.

В тій хвилі залунало: Бам! Бам! Бам!

Дванадцята година! Чи година?
Бам! Бам! Бам! Бам! лунає тут і там.

Здається, в місті дзвонів половина
Реве. Бам! Бам! Все дужче, все міцніш!
Немов якась могутня хуртовина

Страшенні тони б'ють! Немов той спіж
Росте, а з ним росте і тонів сила,
А кожний душу прошиба, мов ніж.

Бам! Бам! Бам! Бам! Мабуть заголосила
Уся земля і з жаху вся тремтить
І вся вона— розрита могила.

А голос все міцніє, б'є блакить..
Ні, се блакить є тим великим дзвоном,
А велитень по ньому б'є що мить!...

Бам! Бам! Гремить погрозою, прокльоном,
Розпукою. І косу смерть взяла,
Щоб все життя скосить одним розгоном.

І в залі стала враз юрба ціла,
Закаменіла. Почало міниться
Яркее світло. Зразу поплила

Пурпура, мов кровава криниця;
Вона пожовкла,—в жовтім блиску тім
Вид трупів разом прийняли всі лица.

Ось блиск посинів, і страшений грім
Чи з неба? з пекла? все зглушив, основи
Землі затряс, і похитнувся дім.

А світла блиск зробивсь фіолетовий,
А там зелений. Всі нани й пані

Були мов тіни, мов екран газований;

Крізь них було все видно на стіні.

Лиш князь сидів, цинічно усміхався,

Очима знак якийсь давав мені.

І тих очей його я так злякався,

Що скочив мов опечений. Де я?

Чого я тут? В яку нору запхався?

На світ! На світ! Уся душа моя

Кричить: на світ! Хай там землі основи

Валяться! Хай пекельная змий

Роззявлює пащеку, хай окови

Мене чекають—тільки відси пріч!

З поміж сих трупів, що не ждуть обнови!

І з залі вибіг я у ясну ніч.

XI

Ясна ніч. Не чути грому. Не здригається
земля.

Небо чисте, фіолетом місяць землю освітля.

Тихо скрізь, лиш дзвони стогнуть десь да-
леко, на полях;

Вулиця безлюдна, довга, мов набитий сріблом
шлях

Простяглась кудись без краю просто-просто,
мов стріла.

Ряд домів високих в тіни, другий ряд—одна,
ціла,

Нерозривная фаланга сотнями скляних вікон

Вниз поглинує трівожно: бач, надходить
похорон.

Зразу військо йде в дві лави, сумно висять
хоругви,

Білі мундури кроваві і оружя всі в крові.

Иде музика полковая, труби, сурми блиско-
тять,

Та не чути ані згука, хоч, здається, грать
хотять.

Далі коні ряд за рядом в такт копитами сі-
чуть,

Та ні ржання, ні коменди, ані стуку їх не
чуть.

Далі котяться гармати, чорний ще від диму
спіж,

Та пливуть так тихо-тихо, тіни не плили-б
тихіш.

А за ними знов піхота, знов кіннота наче
дим,

Знов музика, Генерали, офіцери, піп один;

А за ним чотирі коні, чорні, темний мов
туман,

Тягнуть тихо наче тіни величезний караван.

Він укритий хоругвами, та вінців на нім
нема,

А на верха домовина, таємниця мов німа.

Величезна, чорна—тільки металеві окутя

Блискотять—останні іскри знівченого
життя.

Ані жінка, ані мати, ані діти, ані рід

Не ступа за караваном, не рида мерцеві в
 слід,
 Але йде юрба велика, що й кінця їй не ви-
 дають;
 Ті волосся рвуть собі, сі мабуть хотять ри-
 дають,
 Руки ломлять, б'ються в груди, виски п'ястя-
 ми товчуть;
 Але тихо! Ні ридання, ані шелесту не чуть.
 Наче ила пливе лугами, мов ріка з глибо-
 ких плес;
 Тільки дзвони все голосять, зорі глипають
 з небес.

І почув я жаль великий за мерцем таємним
 тим,
 Що така народу сила тихо так іде за ним,
 І почув я, що чимесь близький він мені, що
 к тим юрбам,
 К похоронному походу прилучиться мушу
 й сам.
 І почув я, що на серці мені важко, тисне
 груди,
 Наче в сьому похороні винуватий я чим
 будь.
 „Хто-ж сей мрець?“—хтів я спитати, та бо-
 явся, що згрішу,
 Що сповню великий злочин, перервавши сю
 тишу.
 Але в серці те питання все клубилося, мов
 гадь:

„Хто ж сей мрець, кого такії маси вийшли
 провожать?
 Хто ті люде, що, здається, сотні тисяч їх
 ідуть,
 Ані гомону, ні стуку, ані шелесту не чуть?“
 Дармо зиркаю в їх лиця: щось знайоме є
 у всіх,
 Та якийсь серпанок білий заслоняє риси їх.
 Де в кого отверті очі, та без блиску, мов
 скляні;
 Та затулені у інших, мов ідуть в глибо-
 кім сні.

Величезний хід той суне, суне тихо, наче мла;
 Вулиця глуха, безлюдна, проста-проста, мов
 стріла.
 Два ряди домів без прорви, наче Гвардия
 німа,
 І здається, ані краю, ні кінця їм десь нема.
 „Хто сей мрець?“ клубиться в серці те пи-
 тання, наче гадь.
 „Хто сей мрець?“—свого сусіди врешті зва-
 живсь я спитать.
 Не підводячи обличчя, не розплющивши очей
 Відповів сусід мій глухо: „Мирон, Мирон
 мрець отсей.“

„Мирон! Мирон!“ Що за Мирон? Все сказа-
 ти би волів!
 Але чом же серце в мене похололо від тих
 слів?
 Чом уста мої поблідли і трясуться і мовчать,

Мов отсе на них прибито вже смертельну
 Я підводжу очі в гору: ось вже й вулиці
 Величезна чорна брама, а на ній з огнів ві-
 Під вінцем огнистий напось блимає, немов
 „Хто сюди вийде, надію най на віки попро-
 ща.“

ХІІ.

Хрести, хрести, хрести в вінках тернових,
 Без написів, лиш огник, що горить
 На кожному гробі—знак, що там, в дубових
 Дошках чнесь гаряче серце спить.
 Хрести й огні довжезними рядами..
 Аж на кінці, де на цілець ступить,

Зівають челюсти нової ями.
 Тут зупинився караван. Весь люд
 Розставився при гробі тім кругами.

І не було жалібних співів тут.
 Зняли із каравана домовину
 І вже край гробу на землі кладуть.

Один із війська виступив на глину,
 На горб, щоб добре всім його видать,
 І рік, схиливши голову в долину:

„Позвольте, панове, річ держать?“
 Немов від вітру колоски на полю,

Схилились чола. Він почав казати:

„Товариша у боротьбі за волю,
Войовника, що був проводирь нам,
І сівача, що сіяв кращу долю,

„Будівника, що клав величній храм
Вудущини, ось тут ховаєм нині.
Як жив, що вдіяв—відомо всім вам.

„Вмер нагло днесь о північній годині.“

А в тім з низу озвався різко піп:

„Вмер нагло, кажеш? По якій причині?

„Я самовбійці не покроплю гріб.“

„Не самовбійця—мовив речник стиха.—
Він впав, як зжятий острим серпом сніп

„З рук зрадника, що й нам накоїв лиха.
І не кінжалом вбитий, не мечем,
А словом, що пихою злою диха.“

Тут голосним всі вибухли плачем,
А речник з горба так сказав по хвили:
„Прощай нам, брате! Ти своїм плечем

„Нас захищав, коли злі бурі били,
Твій ум показував нам шлях у тьмі,
Твій приклад в праці додавав нам сили.

„Та поки лишимось отут самі,
Прийми від нас останнє цілування,
Останній цвіт в розставанні зимі.“

Знов розляглось велике ридання.
В труні відбили віко гробарі

І почалось останнє прощання.

До трупа тислися малі й старі,
Устами уст мерцевих доторкались
І кланялись потім землі сирій.

„Чи всі вже з братом нашим попрощались?“

Знов мовив речник. „Всі вже!“ загуло.

„Не всі ще!“ інші голоси озвались.

„Одного при труні ще не було!

Онтам стоїть він за хрестом укритий.

В очах його блищить ще земне зло.“

А я тремтів, немов несамовитий

При самій думці—цілувать мерця,

Хоч я не знав ще, хто се й ким убитий.

Та ось юрба мені гукнула вся:

„Виходь! Виходь! Зближись до домовини!

І доводи прощання до кінця!“

На крик той я з переляксм дитини,

Без сили й волі власної, ледви

Ступаючи, ввійшов до середини.

В труну зирнув—і стявся лід в крові,

Грівога очі виперла із лоба,

Волосся дубом встало з голови.

В труні був я! Так, я, моя подоба,

Мое лице, мій вираз, все, зовсім...

І скаменіла вся моя утроба

«Цілуй! Цілуй!»—реве народ мов грім

Та я і кроку вже не міг зробити

І на коліна впав при гробі тім.

«Цілуй! Цілуй!»—реве народ сердитий.
 «Піднять його! До трупа підвести!»
 І коло трупа впав я мов убитий.

„Цілуй! Цілуй!“ Не встиг я донести
 Поблідлих уст до трупа, аж у нього
 З очей і уст пустилась кров плисти.

„Убийця!“ крикнув під край боку мого.
 „Убийця!“ крикнув той, що річ держав.
 „Убийця!“ люд увесь ревнув до того.

„З ним суд у нас короткий,— проказав
 Помалу речник,—з трупом враз в могилу,
 Та так: на вбійці вбитий щоб лежав.“

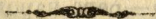
„В могилу з ним! Беріть його на силу!—
 Реве народ,— валіть його, кладіть
 Труну на него! Сипте глини, илу!“

Я був живий. Ще темний небозвід
 До мене моргав зорями-очима,
 Земля ще пахла й яблоневиї цвіт.

Та я був труп. Надія вже не блима
 В душі, завмерла воля до життя...
 Кінець іде, ніщо його не стрима!

Простір і час і всякі почуття
 Загасли. Темне щось лягло на мене...
 Гуркоче глина... стихло... небутя

Мене пожерло озеро студене.

Епілог.

Другого дня знайшли мене на гробі
Приятелі. Я сильно простудивсь,
Бо лиш нічну сорочку мав на собі.

Прейшло три тижні, поки пробудивсь
З гарячки й цілковитої нетями,
І ледво що від смерти відходивсь.

„Якими ти блукаєш манівцями?
Чого на кладовище ти заліз?
І хто в сорочці ходить вулицями?

Приятелі питали. Що за біс?
Я з початку не тямив ні крихітки,
Хто, як, чого мене туди заніс?

Аж як одужав я, вернули свідки
Тієї ночі—спомини ясні,
Пізнав я, як прийшов той страх і звідки.

В ту ніч в важкій задумі при вікні
Сидів я, серце мучила тривога,
Важкі питання сунулись мені:

„Чи вірна наша, чи хибна дорога?
Чи праця наша підійме, двигне
Наш люд, чи мов каліка та безнога

„Він в тім каліцтві житиме й усхне?
 І чом відступників у нас так багато?
 І чом для них відступство не страшне?

„Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
 Чом працювать на власній ниві—стид,
 Але не стид у наймах у чужого?

„І чом один на рідній ниві вид:
 Безладдя, зависть і пиха пустая
 І служба ворогу, що з нас же й кпить?“

І рій тих дум, неначе мгла густая
 Наляг на душу і розради ждав,
 Та не являлась розрада тая.

А з неба повний місяць заглядав
 На мене й усміхався білолиций,
 Мене блискучим чаром обкидав.

„Ходи за мною, може в снів скарбниці
 Знайдеш для себе дещо, синку мій!
 Ходи, скупайся в забуття криниці!

„І не дивуйсь, коли, знайдеш у ній
 Страхіття деякі та дивогляди,—
 Моя є форма, зміст усе є твій.“

Хтів чи не хтів, я мусів сеї ради
 Послухать—сильний був старого чар,—
 І в сонце царство вплив я на огляди.

Що бачив там, се вам приношу в дар.
 Не лайте, що не змігся на щось краще!
 Щож діять! Всі ми ще в тім царстві мар,

Усі ми племя сонне і боляще
 І маловірне, і покус таких
 До нас підходять тисячі що дня ще.

Прийміть сей дар! Крім дум моїх важких,
 Крім болю серця й еумніву й розпуки,
 Усе в нім байка, рої мрій палких.

Ті битви і побіди й люті муки
 І кров і блиск, що тьмив у мене очи,
 І речі ті і духи ті і дуки—

Усе те—чари місячної ночі.

31.827

$\Phi \frac{I}{\Pi-648}$ 10/8

31.827
I
Ф П-648

Л. Франко

Похорон